УДК 336.2:342.9(477)
DOI: https://doi.org/10.37734/2409-6873-2026-4-26

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОДАТКОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ЗАКОНОДАВЧІ ЗМІНИ, ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ ТА ВИКЛИКИ ДЛЯ ПЛАТНИКІВ ПОДАТКІВ

Н. Я. ШКРОМИДА
кандидат економічних наук, доцент;
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-7170-2497
Н. В. МОЧЕРНЮК
аспірантка;
ORCID: https://orcid.org/0009-0006-1750-3087
А. Л. ГРУБЕЛЯС
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти;
ORCID: https://orcid.org/0009-0005-7115-3383
Х. М. ПРИЙМАК
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Карпатський національний університет імені Василя Стефаника
ORCID: https://orcid.org/0009-0000-5392-7975

Анотація. Метою *дослідження є аналіз трансформації податкового регулювання в Україні під час воєнного стану та визначення впливу законодавчих змін на платників податків.* ***Методика дослідження.*** *Використано методи аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення й систематизації, а також економічне моделювання.* ***Результати.*** *Узагальнено ключові зміни податкової системи та їхній вплив на податкові зобов'язання. Запропоновано коефіцієнт оцінювання податкового навантаження і модель диференційованого оподаткування доходів фізичних осіб на основі маржинального принципу з урахуванням досвіду Польщі.* ***Практична значущість результатів дослідження.*** *Напрацювання можуть застосовуватися для оцінювання податкового навантаження, планування платежів і вдосконалення податкового регулювання в Україні, особливо у воєнний період.*

Ключові слова: *податкове регулювання, воєнний стан, податкове навантаження, податкова система, законодавчі зміни, оподаткування доходів фізичних осіб, маржинальне оподаткування.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та зв'язок із найважливішими науковими чи практичними завданнями. Війна змінила не лише умови ведення бізнесу в Україні, а й саму логіку податкових відносин між державою та платниками податків. Податкова система опинилася перед подвійним викликом, насамперед, забезпечувати фінансові потреби держави та водночас не створювати надмірного тиску на бізнес, який працює в умовах економічної нестабільності. Запровадження пільг, перегляд податкових правил і поступове повернення до звичайних механізмів оподаткування порушили питання не лише законодавчої адаптації, а й практичних наслідків таких рішень для платників. Це зумовлює необхідність оцінювання змін податкового регулювання, виявлення проблем їх застосування та пошуку підходів, які дадуть змогу поєднати фіскальні інтереси держави з реальними можливостями платників податків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та практичні засади податкового регулювання в умовах воєнного стану розглядаються в працях українських науковців за кількома напрямами. Перший пов'язаний із визначенням особливостей податкового права та зміною взаємовідносин між державою і платниками податків у період війни. О. І. Дутчак і Р. О. Гаврилюк [1] досліджували ліберальну концепцію воєнної парадигми податкового права України, а Р. О. Гаврилюк і П. С. Пацурківський [2] розглядали трансформацію податкового права крізь призму воєнних умов. Ці дослідження формують теоретичне підґрунтя для аналізу змін податкової політики та пошуку балансу між інтересами держави й платників податків.

Інший напрям охоплює питання застосування податкового законодавства та захисту прав платників у період воєнного стану. Ю. О. Костенко і Т. О. Шувалова [3] розглядали проблеми захисту

© Н. Я. Шкромида, Н. В. Мочернюк, А. Л. Грубеляс, Х. М. Приймак, 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

прав платників податків, тоді як О. А. Татьянченко [4] досліджувала проблемні аспекти податкового законодавства в умовах війни. У межах цього напряму важливого значення набувають питання виконання податкових обов'язків, застосування законодавчих послаблень і практичної реалізації встановлених державою механізмів податкового регулювання.

Сучасні дослідження продовжують розвивати зазначену проблематику. М. М. Бліхар [5] розглядає проблеми податково-правового регулювання та можливі шляхи його вдосконалення. В. Макогон [6] приділяє увагу державному податковому менеджменту в умовах воєнного стану, а К. Карачарова і О. Зарубін [7] аналізують особливості оподаткування в Україні, пов'язані з викликами та трансформаціями воєнного періоду. Ці праці доповнюють наукове бачення змін податкової системи та актуалізують питання ефективності державних рішень у сфері оподаткування.

Проведений аналіз наукових публікацій свідчить, що податкове регулювання в умовах воєнного стану досліджується як з правового, так і з управлінського погляду. Водночас подальшого опрацювання потребує оцінювання практичного впливу законодавчих змін на податкове навантаження різних категорій платників, порівняння умов оподаткування за різними податковими режимами та визначення можливостей удосконалення податкової політики з урахуванням фіскальних потреб держави й економічних можливостей платників.

Формування цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження трансформації податкового регулювання в Україні в умовах воєнного стану, визначення впливу законодавчих змін на податкові зобов'язання та навантаження платників податків, а також обґрунтування можливих напрямів удосконалення податкової системи з урахуванням фіскальних потреб держави й економічних можливостей платників.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Воєнний стан став визначальним чинником трансформації податкового регулювання в Україні. Після початку повномасштабної війни у 2022 р. держава була змушена одночасно забезпечувати безперервність бюджетних надходжень і створювати умови для збереження господарської активності. Руйнування виробничої та логістичної інфраструктури, переміщення підприємств, втрата майна й документів, скорочення ділової активності та зміна територіальної структури економіки зумовили необхідність оперативного коригування податкових правил.

У науковому аспекті зазначені процеси доцільно розглядати як трансформацію податкового регулювання від стандартної моделі до адаптивної, у якій податкові механізми змінюються відповідно до характеру економічних і безпекових ризиків. На початковому етапі переважали антикризові заходи та податкові послаблення, надалі відбулося поступове повернення до загальних правил адміністрування, а з 2024–2025 рр. посилилася фіскальна складова, зокрема через розширення ролі військового збору [1; 2].

Перший етап трансформації пов'язаний із прийняттям Закону України від 12 травня 2022 р. № 2260-IX, яким було визначено особливості адміністрування податків, зборів та єдиного внеску під час дії воєнного або надзвичайного стану [8]. Законодавчі зміни враховували ситуації, за яких платник через обставини, спричинені війною, об'єктивно не міг своєчасно виконати податкові обов'язки. Було врегульовано питання звітності, сплати податків, реєстрації податкових накладних та відповідальності платників [8; 3]. Паралельно було запроваджено спеціальні механізми оподаткування. Одним із найбільш суттєвих стало встановлення ставки єдиного податку у розмірі 2 % доходу для визначених платників третьої групи [9]. Запровадження цього режиму мало антикризовий характер і було спрямоване на зменшення поточного податкового навантаження та спрощення ведення господарської діяльності в умовах різкого падіння економічної активності. Застосування спеціального режиму одночасно вплинуло на порядок справляння ПДВ, облік і звітність, що свідчить про системний, а не ізольований характер податкових змін [4; 9].

Основні напрями початкової трансформації податкового регулювання узагальнено в табл. 1.

Таблиця 1

Основні зміни податкового регулювання на початковому етапі воєнного стану

Напрям	Практичне значення
Податкове адміністрування	Встановлено спеціальні правила виконання податкових обов'язків в умовах війни
Спрощена система	Запроваджено тимчасову ставку 2 % для визначених платників третьої групи
Податковий контроль	На початковому етапі проведення частини перевірок було обмежено
Документи та звітність	Враховано ситуації, коли платник через війну не мав можливості своєчасно виконати обов'язки

Джерело: сформовано на основі [4; 8; 9]

На першому етапі переважав компенсаторний характер податкового регулювання. Держава частково знижувала адміністративні та фінансові бар'єри для платників, намагаючись зберегти економічну активність. Водночас тимчасовість таких заходів передбачала подальше повернення до стандартних механізмів оподаткування.

Наступним етапом стала поступова нормалізація податкового адміністрування. Закон України від 30 червня 2023 р. № 3219-IX передбачив скасування спеціальної ставки єдиного податку 2 % для третьої групи з 1 серпня 2023 р. та повернення платників до відповідних режимів оподаткування [10]. Для платників, які переходили зі спеціального режиму, це означало відновлення стандартних процедур обліку та, за відповідних умов, ПДВ-адміністрування. Одночасно почалося поступове відновлення податкового контролю [3]. Особливої актуальності набуло питання збереження документації. Руйнування офісів, переміщення підприємств та втрата паперових архівів актуалізували електронне зберігання інформації та резервне копіювання. Водночас застосування спеціальних податкових правил для територій бойових дій або тимчасово окупованих територій потребує врахування офіційного статусу відповідної території та періоду, протягом якого такий статус діяв. Отже, воєнні обставини не скасовують необхідності дотримання формальних умов реалізації податкових прав [3; 4].

Наступний етап трансформації пов'язаний із розширенням ролі військового збору. Закон України № 4015-IX від 10 жовтня 2024 р. передбачив зміни щодо кола платників і механізму справляння цього платежу [11]. Для ФОП першої, другої та четвертої груп було сформовано фіксований підхід до визначення військового збору, пов'язаний із мінімальною заробітною платою, тоді як для третьої групи застосовується ставка 1 % доходу [11; 12]. Ця зміна є принциповою для оцінювання податкового навантаження малого бізнесу, оскільки структура обов'язкових платежів стала складнішою. Якщо раніше при оцінці навантаження ФОП достатньо було враховувати єдиний податок та ЄСВ, то після розширення військового збору виникла додаткова регулярна складова.

У 2025 р. військовий збір став повноцінним елементом поточного податкового навантаження ФОП. Для першої, другої та четвертої груп його розмір становив 800 грн. на місяць, а для третьої групи – 1 % доходу [12; 13]. Для третьої групи водночас зберігалася диференціація єдиного податку: 3 % доходу за умови сплати ПДВ або 5 % без сплати ПДВ. Мінімальний ЄСВ за загальним правилом становив 1760 грн на місяць [13]. Окремо змінилася структура оподаткування доходів фізичних осіб. Для відповідних доходів ставка військового збору становить 5 %, тоді як базова ставка ПДФО для заробітної плати та більшості інших доходів – 18 % [12].

У 2026 р. податкова система функціонує вже в умовах нової структури платежів (табл. 2) [14].

Структура податкових зобов'язань ФОП залежить не лише від обраної групи, а й від співвідношення фіксованих та змінних платежів. Для першої та другої груп значна частина навантаження має фіксований характер, тоді як для третьої групи безпосередньо залежить від отриманого доходу. Це означає, що однаковий абсолютний розмір платежу може формувати принципово різне відносне навантаження для підприємців із різними доходами.

Для оцінювання динаміки фіксованої складової доцільно зіставити мінімальний ЄСВ і військовий збір у 2022–2026 рр. (табл. 3).

Динаміка показує, що зміна податкового навантаження відбувалася за двома напрямами. Перший пов'язаний із зміною базових соціальних показників, від яких залежить розмір окремих платежів. Другий – із появою нового регулярного платежу у формі військового збору для ФОП. У 2026 р. порівняно з 2025 р. військовий збір для першої, другої та четвертої груп збільшився на 64,70 грн на місяць, а мінімальний ЄСВ на 142,34 грн.

Однак абсолютний розмір платежу не дає змоги повною мірою оцінити реальне податкове навантаження. Один і той самий фіксований платіж формує різну частку доходу залежно від обсягу доходу підприємця. Тому для кількісного оцінювання доцільно перейти від аналізу абсолютних сум до визначення співвідношення податкових платежів і доходу. У зв'язку з цим пропонується використовувати коефіцієнт податкового навантаження ФОП:

$$К_{пн} = (ЄП + ВЗ + ЄСВ) / Д \times 100\ \%,$$

де: $К_{пн}$ – коефіцієнт податкового навантаження; ЄП – сума єдиного податку; ВЗ – сума військового

Таблиця 2

Основні платежі ФОП на спрощеній системі у 2026 році

Група ФОП	Єдиний податок	Військовий збір	Додаткове врахування
I група	до 332,80 грн/міс.	864,70 грн/міс.	Ставку єдиного податку встановлює місцева рада в межах максимуму
II група	до 1 729,40 грн/міс.	864,70 грн/міс.	Потрібно також враховувати ЄСВ та встановлені ліміти доходу
III група	відповідно до обраної ставки	1 % доходу	Розмір платежу залежить від фактичного доходу
IV група	у відсотках від нормативної грошової оцінки	864,70 грн/міс.	Застосовуються спеціальні правила оподаткування цієї групи

Джерело: сформовано на основі [14]

Таблиця 3

Динаміка окремих обов'язкових платежів ФОП у 2022–2026 роках

Рік	Мінімальна заробітна плата, грн	Мінімальний ЄСВ, грн/міс.	Військовий збір для ФОП на спрощеній системі
2022	6 500 / 6 700	1 430 / 1 474	Окремого регулярного платежу для ФОП-єдинників не встановлено
2023	6 700	1 474	Окремого регулярного платежу для ФОП-єдинників не встановлено
2024	7 100 / 8 000	1 562 / 1 760	Нові правила запроваджено наприкінці 2024 року
2025	8 000	1 760	800 грн/міс. для I, II та IV груп; 1 % доходу для III групи
2026	8 647	1 902,34	864,70 грн/міс. для I, II та IV груп; 1 % доходу для III групи

Джерело: сформовано на основі [13; 14]

збору; ЄСВ – сума єдиного внеску; Д – дохід ФОП за відповідний період.

Запропонований показник дозволяє перейти від аналізу номінальних ставок до визначення фактичної частки доходу, яка спрямовується на виконання основних обов'язкових платежів. Для першої та другої груп це особливо важливо через значну роль фіксованої складової: зі зростанням доходу за незмінного розміру платежу коефіцієнт $К_{пн}$ зменшується. Для третьої групи, навпаки, частина платежів прямо залежить від доходу. Структуру запропонованого підходу до оцінювання податкового навантаження систематизовано в табл. 4.

На спрощеній системі податкові зобов'язання ФОП визначаються переважно як фіксований платіж або відсоток доходу залежно від групи, тоді як на загальній системі базою є чистий оподатковуваний дохід – дохід, зменшений на документально підтверджені витрати.

У 2026 р. для ФОП на загальній системі базова ставка ПДФО становить 18 %, військового збору – 5 %, а ЄСВ сплачується відповідно до встановлених законодавством правил. Порівняльну характеристику двох систем наведено в табл. 5.

Системи відрізняються насамперед механізмом формування бази оподаткування та ступенем залежності платежів від доходу. Саме ця обставина має значення для подальшого аналізу диференціації податкового навантаження: якщо в межах спрощеної системи частина платежів є фіксованою, то на загальній системі ПДФО безпосередньо пов'язаний із величиною чистого доходу. Окремим напрямом трансформації стало адміністрування ПДВ. В умовах війни для платників цього податку зросло значення належного оформлення господарських операцій, реєстрації податкових накладних, підтвердження права на податковий кредит та документального підтвердження реальності операцій. Переміщення підприємств, зміна постачальників і порушення логістичних ланцюгів збільшили кількість ситуацій, у яких необхідно було оперативно переоформлювати договірні та первинні документи [2; 4].

Проблема податкового навантаження в таких умовах не може розглядатися ізольовано від ліквідності підприємства. Виникнення дебіторської заборгованості може призвести до ситуації, коли податкове зобов'язання вже виникло, а відповідні кошти від покупця ще не надійшли. Тому податкове планування в умовах війни повинно включати не лише визначення майбутньої суми податків, а й прогнозування грошових потоків [2; 4]. Важливим чинником адаптації стала цифровізація податкового адміністрування. Електронна звітність, електронний кабінет, електронний документообіг та дистанційна взаємодія з контролюючими органами забезпечили можливість

Таблиця 4

Авторський підхід до оцінювання податкового навантаження ФОП

Показник	Що характеризує	Значення для аналізу
Єдиний податок	Основне податкове зобов'язання ФОП на спрощеній системі	Дає можливість визначити базову складову податкових платежів
Військовий збір	Додатковий обов'язковий платіж	Дає можливість оцінити його вплив на структуру платежів ФОП
ЄСВ	Обов'язковий страховий внесок	Характеризує постійну складову фінансових зобов'язань
Дохід ФОП	Економічна база для визначення співвідношення платежів	Дає можливість порівнювати навантаження залежно від обсягу діяльності
Коефіцієнт податкового навантаження	Частка основних платежів у доході	Дає узагальнену кількісну оцінку податкового навантаження

Джерело: розроблено авторами

Таблиця 5

Порівняльна характеристика спрощеної та загальної систем оподаткування ФОП

Критерій	Спрощена система	Загальна система
Основний принцип	Оподаткування доходу або фіксований платіж залежно від групи	Оподаткування чистого доходу
Податкова база	Дохід або встановлена фіксована величина	Дохід, зменшений на документально підтверджені витрати
Залежність платежу від доходу	Висока для III групи; обмежена для I–II груп	Безпосередня залежність від фінансового результату
Єдиний податок	Застосовується відповідно до обраної групи	Не застосовується
ПДФО	У межах доходу від діяльності, оподаткованого єдиним податком, не сплачується окремо	Базова ставка 18 %
Військовий збір	Для I, II та IV груп – фіксований; для III групи – 1 % доходу	5 % відповідної бази оподаткування
ЄСВ	Сплачується за загальними правилами з урахуванням передбачених законом винятків	Сплачується за загальними правилами
Врахування витрат	Не є основним елементом визначення єдиного податку	Має безпосереднє значення для визначення чистого доходу
Облік	Спрощений порівняно із загальною системою	Більш деталізований
Основний фінансовий ризик	Сплата фіксованих платежів за низького або нестабільного доходу	Зростання податкового навантаження зі збільшенням чистого доходу

Джерело: розроблено авторами на основі [14]

продовження частини адміністративних процесів навіть за територіального переміщення підприємства [2]. Разом із тим цифровізація породжує нові вимоги до інформаційної безпеки, резервного копіювання, контролю доступу та чинності електронних підписів.

Ще одним системним викликом залишається частота законодавчих змін. Оперативне коригування ставок, строків сплати, звітності та механізмів адміністрування дозволяє державі реагувати на зміну економічних умов, проте водночас підвищує адміністративні витрати платників. Особливо відчутним цей ефект є для малого бізнесу, який часто не має окремого податкового підрозділу [13]. Комплекс основних практичних проблем платників у воєнний період наведено в табл. 6.

Основні ризики платників мають не лише податковий, а й організаційно-фінансовий характер. Тому податкова грамотність і здатність своєчасно адаптувати внутрішні процедури стають складовими фінансової стійкості.

Узагальнення етапів трансформації податкового регулювання дає змогу виділити п’ять взаємопов’язаних фаз. Їх систематизовано в табл. 7.

Упродовж 2022–2026 рр. відбувся перехід від переважно антикризової моделі до системи, у якій одночасно функціонують елементи підтримки, фіскального регулювання та контролю. Відповідно, сучасну модель доцільно характеризувати як змішану: окремі спеціальні правила продовжують діяти з огляду на воєнні обставини, однак загальна спрямованість регулювання поступово наближається до стандартної.

Проведений аналіз показує, що одним із дискусійних аспектів сучасної системи оподаткування доходів фізичних осіб в Україні є застосування

Таблиця 6

Практичні проблеми платників податків в умовах воєнного стану

Проблема	Практичний прояв	Можливий наслідок	Що потрібно врахувати
Втрата документів	Пошкодження офісу, архіву або техніки	Складніше підтвердити операції	Електронне зберігання та резервні копії
Затримка оплати від покупців	Дебіторська заборгованість	Нестача коштів для поточних платежів	Планування грошових потоків
Зміна постачальників	Розрив старих господарських зв’язків	Нові договори та документи	Перевірка контрагентів і правильність оформлення
Зміна податкових правил	Нові ставки та строки	Ризик помилок	Постійний контроль законодавства
Відновлення контролю	Перевірка документів та звітності	Можливі донарахування за порушення	Належне ведення обліку

Джерело: сформовано на основі [3; 4; 15]

Таблиця 7

Авторське узагальнення трансформації податкового регулювання в Україні у 2022–2026 роках

Період	Основний напрям змін	Характер регулювання	Основний вплив на платника
2022 рік	Запровадження спеціальних правил та податкових послаблень	Антикризовий	Спрощення виконання податкових обов'язків
2023 рік	Повернення до загальних правил	Перехідний	Відновлення окремих стандартних процедур та обов'язків
2024 рік	Розширення ролі військового збору	Фіскально-адаптивний	Формування нової складової майбутнього податкового навантаження
2025 рік	Запровадження регулярного військового збору для ФОП	Фіскальний	Збільшення кількості обов'язкових платежів та вимог до звітності
2026 рік	Збереження нової структури платежів та адаптація до неї	Стабілізаційний	Необхідність планування платежів з урахуванням фіксованої та змінної складових

Джерело: розроблено авторами

єдиної базової ставки ПДФО у розмірі 18 % до відповідних доходів незалежно від їх абсолютного рівня. Такий підхід забезпечує відносну простоту адміністрування, однак не враховує диференціації податкового навантаження залежно від платоспроможності платника. За однакової ставки частка доходу, яка спрямовується на ПДФО, залишається сталою, хоча абсолютна величина доходу може суттєво відрізнятися.

З огляду на це доцільним є дослідження зарубіжних моделей, у яких ставка податку залежить від величини оподатковуваного доходу. Для України у цьому контексті показовим є досвід Польщі, яка має спільний регіональний контекст, тривалий період трансформації від планової до ринкової економіки та систему оподаткування доходів фізичних осіб, що передбачає диференціацію ставок.

Правовою основою оподаткування доходів фізичних осіб у Польщі є Ustawa z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych – Закон від 26 липня 1991 р. «Про податок на доходи фізичних осіб». Відповідно до ст. 27 цього Закону, оподаткування за загальною шкалою здійснюється за двома ставками 12 % – для податкової бази до 120 000 польських злотих, а щодо частини бази, яка перевищує 120 000 злотих, застосовується ставка 32 %. При цьому для першого діапазону передбачена сума, що зменшує податок, у розмірі 3600 злотих. Чинність зазначеної шкали у 2026 р. підтверджується офіційним податковим порталом Міністерства фінансів Польщі [16; 17].

Важливо, що польська модель передбачає саме маржинальну, а не порогову прогресію. Тобто після перевищення встановленого рівня доходу ставка 32 % не застосовується до всього доходу платника. За підвищеною ставкою оподатковується лише частина податкової бази, що перевищує 120000 злотих. Такий механізм запобігає різкому збільшенню податкового зобов'язання внаслідок переходу платника до наступного дохідного діапазону. Офіційний польський портал безпосередньо визначає формулу: 10800 злотих + 32 % від надлишку понад 120000 злотих.

Зауважимо, польський досвід становить інтерес для України не стільки через конкретні значення ставок або порогів, скільки через сам принцип побудови шкали. Перенесення польських ставок у незмінному вигляді не було б методологічно обґрунтованим, оскільки рівень доходів населення, структура зайнятості, соціальні стандарти, податкова база та фіскальні потреби двох держав відрізняються. Водночас принцип застосування підвищеної ставки лише до частини доходу понад визначений поріг може бути використаний як основа для розроблення адаптованого українського механізму.

Саме тому доцільно розглядати імплементацію польського підходу в Україні не як механічне копіювання іноземного законодавства, а як адаптацію маржинального принципу до українських соціально-економічних умов. Така адаптація передбачає щонайменше три елементи: 1. визначення дохідних інтервалів у гривні; 2. встановлення відповідних ставок ПДФО; 3. застосування підвищеної ставки виключно до тієї частини доходу, яка перевищує встановлений поріг.

У межах дослідження пропонуємо розглянути такий модельний механізм як один із можливих напрямів удосконалення оподаткування доходів фізичних осіб в Україні. З метою збереження зв'язку з чинною ставкою ПДФО 18 % та поступового переходу до диференційованої системи пропонується використати чотири дохідні інтервали. Відповідний авторський сценарій наведено в табл. 8.

Таблиця 8

Авторський модельний сценарій диференціації ставки ПДФО в Україні

Частина місячного оподатковуваного доходу	Модельна ставка ПДФО
до 20 000 грн.	10 %
від 20 001 до 50 000 грн.	15 %
від 50 001 до 100 000 грн.	18 %
понад 100 000 грн.	25 %

Джерело: розроблено авторами на основі принципу маржинального оподаткування, застосованого у польській моделі PIT [16; 17]

Запропонований механізм передбачає диференціацію ставок залежно від величини доходу, але не передбачає застосування підвищеної ставки до всієї суми доходу. Наприклад, якщо платник отримує 120000 грн. на місяць, ставка 25 % застосовується лише до 20000 грн., які перевищують межу 100000 грн. Перші 20000 грн. оподатковуються за ставкою 10 %, наступні 30000 грн. – 15 %, наступні 50000 грн. – 18 %, а останні 20000 грн. – 25 %.

Отже, податок у запропонованій системі може бути визначений за формулою:

$ПДФО = 0{,}10D_1 + 0{,}15D_2 + 0{,}18D_3 + 0{,}25D_4$,

де: D_1 – частина доходу до 20000 грн; D_2 – частина доходу від 20001 до 50000 грн; D_3 – частина доходу від 50001 до 100000 грн; D_4 – частина доходу понад 100000 грн.

Використання маржинального принципу є принциповим для запропонованої моделі. Він означає, що збільшення доходу не призводить до автоматичного перерахунку всієї суми доходу за новою ставкою. Важливо, що підвищення ставки впливає лише на граничну частину доходу, що перевищує відповідний поріг. Для визначення можливого впливу запропонованого механізму доцільно порівняти суму ПДФО за чинною пропорційною ставкою 18 % із сумою податку за авторською диференційованою шкалою.

Результати такого моделювання наведено в табл. 9.

За запропонованого сценарію ефективна ставка ПДФО поступово зростає зі збільшенням доходу. При цьому для доходів до 120 тис. грн. модельне податкове зобов'язання є нижчим, ніж за пропорційної ставки 18 %, тоді як при доході 200 тис. грн воно стає вищим. Така конструкція демонструє основний принцип диференційованого оподаткування – зміна ставки відбувається поступово, а не через одночасне застосування вищої ставки до всієї суми доходу.

Наведені ставки та порогові значення є авторським розрахунковим сценарієм, а не пропозицією конкретних параметрів податкової реформи. Їх призначення полягає у кількісній демонстрації того, як може працювати маржинальний механізм в українських умовах. Остаточні ставки та межі доходів потребували б окремого емпіричного обґрунтування на основі статистики розподілу доходів населення, бюджетних розрахунків та оцінювання поведінкової реакції платників. Водночас саме принцип побудови такої системи може бути предметом подальшого наукового опрацювання. Для України доцільно розглядати можливість встановлення декількох дохідних інтервалів із поступовим збільшенням граничної ставки. При цьому нижчі доходи можуть оподатковуватися за меншою ставкою, базовий середній діапазон за ставкою, близькою до чинної, а підвищена ставка може застосовуватися лише до частини доходу, що перевищує визначений поріг.

Імплементація такого механізму потребувала б внесення змін до Податкового кодексу України в частині встановлення шкали ПДФО, визначення податкових порогів та правил розрахунку податку. Одночасно необхідно було б узгодити нову шкалу з механізмом військового збору, податковою соціальною пільгою, іншими передбаченими законодавством податковими відрахуваннями та системою адміністрування доходів фізичних осіб. Принциповою умовою такої імплементації є збереження маржинального характеру оподаткування. У разі перевищення платником певного порогу підвищена ставка повинна застосовуватися лише до суми перевищення. Наприклад, за доходу 101 000 грн і порогу 100 000 грн за ставкою 25 % має оподатковуватися лише 1000 грн. надлишку, а

Таблиця 9

Порівняння чинного та модельного механізмів оподаткування доходів фізичних осіб

Місячний дохід, грн	ПДФО за чинною ставкою 18 %, грн	ПДФО за модельною шкалою, грн	Ефективна ставка за модельною шкалою, %
10 000	1 800	1 000	10,0
20 000	3 600	2 000	10,0
40 000	7 200	5 000	12,5
60 000	10 800	8 800	14,7
100 000	18 000	15 800	15,8
120 000	21 600	20 800	17,3
200 000	36 000	40 800	20,4

Джерело: розраховано авторами

не вся сума 101 000 грн. Це дозволяє уникнути різкого стрибка податкового зобов'язання та робить систему більш передбачуваною для платника.

З огляду на це польський досвід може бути використаний Україною передусім як інституційний орієнтир для побудови механізму, а не як готова модель ставок. Польське законодавство демонструє, що диференціація ПДФО може поєднувати декілька ставок із чітко визначеним порогом і маржинальним принципом застосування підвищеної ставки. Запропонований підхід також розширює методику оцінювання податкового навантаження, використану в дослідженні. Якщо для ФОП коефіцієнт податкового навантаження визначається як співвідношення суми єдиного податку, військового збору та ЄСВ до доходу, то для фізичної особи аналогічний показник може враховувати ПДФО та військовий збір:

$$К_{пн(фо)} = (ПДФО + ВЗ) / D \times 100\ \%.$$

Це дозволяє оцінювати не лише номінальну ставку ПДФО, а фактичну частку доходу, яка спрямовується на сплату основних податкових платежів. За пропорційної моделі така частка за інших незмінних умов є відносно сталою, тоді як за диференційованої моделі вона змінюється залежно від рівня доходу.

Отже, запропонована адаптація польського підходу дозволяє розширити дослідження від аналізу вже здійснених законодавчих змін до моделювання потенційного механізму вдосконалення податкового регулювання. Практична цінність полягає у можливості використовувати запропонований алгоритм для подальшого тестування різних ставок і дохідних порогів без необхідності механічного копіювання польської системи.

Висновки із зазначених проблем і перспективи подальших досліджень у поданому напрямі. Проведене дослідження засвідчило системну трансформацію податкового регулювання в Україні у 2022–2026 рр., зумовлену воєнним станом, необхідністю забезпечення фінансової стійкості держави та підтримки бізнесу. Початкове зниження податкового навантаження, спрощення адміністрування та розширення податкових преференцій поступово змінилися відновленням податкового контролю й посиленням фіскальної функції оподаткування. У результаті сформувалася змішана модель, що поєднує загальні та спеціальні податкові режими.

Встановлено безпосередній вплив законодавчих змін на податкове навантаження платників, зокрема фізичних осіб – підприємців, для яких основними складовими є єдиний податок, військовий збір та єдиний соціальний внесок. Водночас доведено, що однакові номінальні ставки не забезпечують рівнозначного фактичного навантаження для осіб із різними доходами, що актуалізує необхідність узгодження фіскальних потреб держави з економічною спроможністю платників.

З урахуванням зарубіжного досвіду, зокрема Польщі, запропоновано авторський модельний сценарій диференційованого ПДФО, побудований на маржинальному принципі оподаткування. Його застосування передбачає підвищення ставки лише для частини доходу, що перевищує встановлений поріг, забезпечуючи поступову диференціацію податкового навантаження без різкого зростання зобов'язань. Такий підхід може слугувати основою для вдосконалення оподаткування доходів фізичних осіб відповідно до соціально-економічних умов України.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з економіко-математичним моделюванням диференційованих ставок і дохідних порогів ПДФО, оцінюванням їх впливу на податкове навантаження, бюджетні надходження та поведінку платників. Особливої уваги потребують порівняння європейських моделей оподаткування, дослідження ризиків тінізації доходів, зміни форм зайнятості та можливостей комплексного врахування ПДФО, військового збору, ЄСВ і податкових соціальних пільг. Отримані результати можуть сформувати наукове підґрунтя для обґрунтування фіскальних і соціально-економічних параметрів податкової політики України в повоєнний період.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дутчак О. І., Гаврилюк Р. О. Ліберальна концепція воєнної парадигми податкового права України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2025. Т. 2, № 88. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.88.2.44

2. Гаврилюк Р. О., Пацурківський П. С. Воєнна матриця податкового права України. *Право України.* 2023. № 4. С. 106–123. DOI: https://doi.org/10.33498/louu-2023-04-106

3. Костенко Ю. О., Шувалова Т. О. Щодо захисту прав платників податків в умовах воєнного стану. *Київський часопис права*. 2023. № 1. С. 187–195. DOI: https://doi.org/10.32782/klj/2023.1.28

4. Татьянченко О. А. Проблеми податкового законодавства в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2023. № 80 (1). С. 582–587. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.80.1.89

5. Бліхар М. М. Податково-правове регулювання в умовах воєнного стану: проблеми та шляхи вдосконалення. *Аналітично-порівняльне правознавство.* 2025. № 5 (2). DOI: https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.05.2.15

6. Макогон В. Державний податковий менеджмент в умовах воєнного стану. *Scientia fructuosa*. 2025. № 3 (161). С. 140–150. DOI: https://doi.org/10.31617/1.2025(161)11

7. Карачарова К., Зарубін О. Особливості оподаткування в умовах воєнного стану в Україні: виклики, трансформації та перспективи. *Збірник наукових праць Державного податкового університету*. 2025. № 2. С. 29–33. DOI: https://doi.org/10.32782/2617-5940.2.2025.5

8. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо особливостей податкового адміністрування податків, зборів та єдиного внеску під час дії воєнного, надзвичайного стану : Закон України від 12 травня 2022 р. № 2260-IX / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2260-20

9. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану : Закон України від 15 березня 2022 р. № 2120-IX / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20

10. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у період дії воєнного стану : Закон України від 30 червня 2023 р. № 3219-IX / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3219-IX

11. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у період дії воєнного стану : Закон України від 10 жовтня 2024 р. № 4015-IX / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4015-IX

12. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні : Закон України від 04 грудня 2024 р. № 4113-IX / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4113-20

13. Про Державний бюджет України на 2025 рік : Закон України від 19 листопада 2024 р. № 4059-IX / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4059-20

14. Про Державний бюджет України на 2026 рік : Закон України від 03 грудня 2025 р. № 4695-IX / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4695-20

15. Дутчак О. І. Юридичне поняття воєнної парадигми податкового права України. *Юридична Україна*. 2024. № 5. С. 15–27. DOI: https://doi.org/10.37749/2308-9639-2024-5(257)-2

16. Ustawa z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych. Dz.U. 1991 nr 80 poz. 350. Art. 27. URL: https://eli.gov.pl/api/acts/DU/2022/1265/text.html

17. Skala podatkowa / Ministerstwo Finansów. Podatki.gov.pl. URL: https://www.podatki.gov.pl/podatki-firmowe/pit/informacje-podstawowe/co-jest-opodatkowane/opodatkowanie-wedlug-skali-podatkowej

REFERENCES

1. Dutchak, O. I., & Havryliuk, R. O. (2025). Liberalna kontseptsiia voiennoi paradyhmy podatkovoho prava Ukrainy [The liberal concept of the wartime paradigm of tax law of Ukraine]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriia: Pravo*, 2(88). DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.88.2.44

2. Havryliuk, R. O., & Patsurkivskyi, P. S. (2023). Voienna matrytsia podatkovoho prava Ukrainy [The wartime matrix of tax law of Ukraine]. *Pravo Ukrainy*, (4), 106–123. DOI: https://doi.org/10.33498/louu-2023-04-106

3. Kostenko, Yu. O., & Shuvalova, T. O. (2023). Shchodo zakhystu prav platnykiv podatkiv v umovakh voiennoho stanu [On the protection of taxpayers' rights under martial law]. *Kyivskyi chasopys prava*, (1), 187–195. DOI: https://doi.org/10.32782/klj/2023.1.28

4. Tatianchenko, O. A. (2023). Problemy podatkovoho zakonodavstva v umovakh voiennoho stanu [Problems of tax legislation under martial law]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriia: Pravo*, 80(1), 582–587. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.80.1.89

5. Blikhar, M. M. (2025). Podatkovo-pravove rehuliuvannia v umovakh voiennoho stanu: problemy ta shliakhy vdoskonalennia [Tax and legal regulation under martial law: Problems and ways of improvement]. *Analitychno-porivnialne pravoznavstvo*, 5(2). DOI: https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.05.2.15

6. Makohon, V. (2025). Derzhavnyi podatkovyi menedzhment v umovakh voiennoho stanu [State tax management under martial law]. *Scientia fructuosa*, 3(161), 140–150. DOI: https://doi.org/10.31617/1.2025(161)11

7. Karacharova, K., & Zarubin, O. (2025). Osoblyvosti opodatkuvannia v umovakh voiennoho stanu v Ukraini: vyklyky, transformatsii ta perspektyvy [Specific features of taxation under martial law in Ukraine: Challenges, transformations and prospects]. *Zbirnyk naukovykh prats Derzhavnoho podatkovoho universytetu*, (2), 29–33. DOI: https://doi.org/10.32782/2617-5940.2.2025.5

8. Verkhovna Rada Ukrainy. (2022, May 12). *Pro vnesennia zmin do Podatkovoho kodeksu Ukrainy ta inshykh zakoniv Ukrainy shchodo osoblyvostei podatkovoho administruvannia podatkiv, zboriv ta yedynoho vnesku pid chas dii voiennoho, nadzvychainoho stanu* [On amendments to the Tax Code of Ukraine and other laws of Ukraine concerning the specifics of tax administration during martial law and a state of emergency] (Law No. 2260-IX). Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2260-20

9. Verkhovna Rada Ukrainy. (2022, March 15). *Pro vnesennia zmin do Podatkovoho kodeksu Ukrainy ta inshykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo dii norm na period dii voiennoho stanu* [On amendments to the Tax Code of Ukraine and other legislative acts of Ukraine concerning the application of provisions during martial law] (Law No. 2120-IX). Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20

10. Verkhovna Rada Ukrainy. (2023, June 30). *Pro vnesennia zmin do Podatkovoho kodeksu Ukrainy ta inshykh zakoniv Ukrainy shchodo zabezpechennia zbalansovanosti biudzhetnykh nadkhodzhen u period dii voiennoho stanu* [On amendments to the Tax Code of Ukraine and other laws of Ukraine to ensure balanced budget revenues during martial law] (Law No. 3219-IX). Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3219-IX

11. Verkhovna Rada Ukrainy. (2024, October 10). *Pro vnesennia zmin do Podatkovoho kodeksu Ukrainy ta inshykh zakoniv Ukrainy shchodo zabezpechennia zbalansovanosti biudzhetnykh nadkhodzhen u period dii voiennoho stanu* [On amendments to the Tax Code of Ukraine and other laws of Ukraine to ensure balanced budget revenues during martial law] (Law No. 4015-IX). Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4015-IX

12. Verkhovna Rada Ukrainy. (2024, December 4). *Pro vnesennia zmin do Podatkovoho kodeksu Ukrainy ta inshykh zakoniv Ukrainy shchodo stymuliuvannia rozvytku tsyfrovoi ekonomiky v Ukraini* [On amendments to the Tax Code of Ukraine and other laws of Ukraine to stimulate the development of the digital economy in Ukraine] (Law No. 4113-IX). Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4113-20

13. Verkhovna Rada Ukrainy. (2024, November 19). *Pro Derzhavnyi biudzhet Ukrainy na 2025 rik* [On the State Budget of Ukraine for 2025] (Law No. 4059-IX). Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4059-20

14. Verkhovna Rada Ukrainy. (2025, December 3). *Pro Derzhavnyi biudzhet Ukrainy na 2026 rik* [On the State Budget of Ukraine for 2026] (Law No. 4695-IX). Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4695-20

15. Dutchak, O. I. (2024). Yurydychne poniattia voiennoi paradyhmy podatkovoho prava Ukrainy [The legal concept of the wartime paradigm of tax law of Ukraine]. *Yurydychna Ukraina*, (5), 15–27. DOI: https://doi.org/10.37749/2308-9639-2024-5(257)-2

16. Ustawa z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych [Act of 26 July 1991 on personal income tax]. Dz.U. 1991 nr 80 poz. 350, art. 27. Available at: https://eli.gov.pl/api/acts/DU/2022/1265/text.html

17. Ministerstwo Finansów. (n.d.). *Skala podatkowa* [Tax scale]. Podatki.gov.pl. Available at: https://www.podatki.gov.pl/podatki-firmowe/pit/informacje-podstawowe/co-jest-opodatkowane/opodatkowanie-wedlug-skali-podatkowej

Nadiia Shkromyda, Nadiia Mocherniuk, Alina Hrubelias, Kristina Pryimak, *Vasyl Stefanyk Carpathian National University.* ***Transformation of tax regulation in Ukraine under martial law: legislative amendments, enforcement practice, and challenges for taxpayers.***

Annotation. The purpose *of the article is to analyse the transformation of tax regulation in Ukraine under martial law, determine the impact of legislative changes on taxpayers' tax liabilities and tax burden, and substantiate possible directions for improving the tax system, taking into account the state's fiscal needs and taxpayers' economic capacity.* ***Methodology of research.*** *The achievement of the purpose set in the article is based on the use of general scientific and specialised research methods, including analysis, synthesis, comparison, generalisation, and systematisation. Comparative analysis of tax legislation, quantitative assessment of the tax burden, and economic modelling are applied. The study also draws on a comparative analysis of Poland's progressive taxation model and the principle of marginal taxation.* ***Findings.*** *The main stages of the transformation of tax regulation in Ukraine during 2022–2026 are identified, including the introduction of anti-crisis tax relief measures, the gradual restoration of general tax administration rules, and the strengthening of the fiscal component of taxation. The impact of legislative changes on the mandatory payments made by individual entrepreneurs, particularly the single tax, military levy, and single social contribution, is analysed. A coefficient for assessing the tax burden is proposed to determine the ratio of a taxpayer's principal mandatory payments to their income. A model scenario for differentiated personal income taxation based on the marginal taxation principle is developed, taking into account Poland's experience. It is demonstrated that this approach allows the effective tax rate to increase progressively with income, as the higher rate applies only to the portion of income exceeding the established threshold.* ***Practical value.*** *The proposed tax burden coefficient can be used to assess the tax burden, compare taxation regimes, and plan mandatory payments by individual entrepreneurs. The developed model scenario provides an analytical basis for further research into the feasibility of introducing differentiated personal income taxation in Ukraine. The findings may also be used to develop proposals for improving tax legislation and tax policy, with a view to balancing the need to secure budget revenues with the economic capacity of taxpayers under martial law.*

Keywords: *tax regulation, martial law, tax burden, tax system, legislative amendments, personal income taxation, marginal taxation.*

Дата надходження статті: 02.10.2026
Дата прийняття статті до публікації: 29.10.2026
Дата публікації статті: 13.11.2026